

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.36>**В. В. Назаров***orcid.org/0000-0002-3725-7745**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Академії адвокатури України***О. І. Ситайло***orcid.org/0000-0003-4600-9708**кандидат юридичних наук,
голова**Середино-Будського районного суду Сумської області*

ЗАСТАВА В СИСТЕМІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Вступ. Важливим завданням держави є вдосконалення кримінального процесуального законодавства, визначення чіткого механізму як застосування правообмежувальних заходів щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, так і створення надійних правових гарантій забезпечення їх прав, свобод та законних інтересів. Останнім часом в Україні запроваджується політика щодо скорочення вжиття репресивних заходів під час кримінального провадження і заміни їх на матеріальні важелі впливу. У зв'язку з цим набуває актуальності дослідження неізоляційних запобіжних заходів, прикладом таких, як застава, що, у свою чергу, зумовлює необхідність наукового дослідження цієї проблеми. В Україні тою чи іншою мірою питання щодо неізоляційних запобіжних заходів висвітлювалися в наукових працях І. В. Гловюк, Ю. В. Донченка, В. Г. Дрозд, В. А. Завтур, О. П. Кучинської, О. О. Торбаса, В. І. Фаринника, Т. Г. Фоміної та ін. Водночас вивчення й аналіз кримінального процесуального законодавства України, статистичних матеріалів свідчить про наявність в інституті застави деяких проблем системного характеру, існування яких негативно впливає на досягнення як мети цього заходу, так й завдань кримінального провадження загалом.

Постановка завдання. *Мета статті* полягає в дослідженні ролі, значення заходів кримінального процесуального примусу в кримінальному провадженні, сутності застави як запобіжного заходу, її нормативної моделі, виокремленні доктринальних та прикладних проблем у разі застосування цього заходу.

Результати дослідження. З метою недопущення свавілля в суспільстві, учинення протиправних дій, кожна держава, у тому числі й Україна, має вживати відповідних адміністративних, кримінальних процесуальних, кримінальних важелів впливу на членів суспільства, які недотримуються чи порушують норми закону.

Досить впливовими важелями завжди вважалися заходи саме державного примусу. З цього приводу А. Е. Руденко слушно зазначила, що сучасний державний примус є передусім методом цивілізованої, процесуально оформленої та введеної в правові рамки об'єктивно-репресивної діяльності, яка також є реакцією (відповіддю) на порушення правових норм і зовнішнім впливом на поведінку конкретного суб'єкта [1, с. 15].

Важливу роль державний примус відіграє під час кримінального провадження, а саме під час досудового розслідування та судового провадження. В. А. Завтур з цього приводу слушно зауважує, що в сучасному КПК України передбачено концептуально нові підходи до нормативного врегулювання правових процедур, пов'язаних із застосуванням примусових заходів, спрямованих на досягнення ефективності кримінального провадження [2, с. 16].

На нашу думку, діяльність органів розслідування, прокуратури і суду не вважатиметься досконалою, якщо вона не передбачає різноманітних засобів впливу на поведінку учасників кримінального провадження. Зазначені державні органи повинні мати більше можливостей контролювати поведінку певних осіб, установлювати фактичну заборону на реалізацію конституційно визначених та закріплених прав і свобод.

На сьогодні науковці по різному тлумачать сутність та поняття кримінального процесуального примусу. Так, на думку А. А. Благодира, такий вид примусу полягає у формуючому, нормативно закріпленому впливі певних державних органів і посадових осіб на правосвідомість суб'єкта кримінальної процесуальної діяльності незалежно від його волі чи бажання, що передбачає для примушуваного загрозу або дійсне настання негативних наслідків матеріального, морального чи організаційного характеру з метою забезпечення його належної поведінки і, як наслідок, виконання завдань кримінального провадження [3, с. 9]. На

думку В. І. Фаринника, обґрунтованими заходами кримінального процесуального примусу є лише передбачені кримінальним процесуальним законом заходи примусового характеру, які застосовуються виключно уповноваженими на те посадовими особами та державними органами до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, а також до інших осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, з метою недопущення дійсних і можливих перешкод, які виникають та не дають можливості реалізувати завдання кримінального судочинства [4, с. 135].

Вважаємо, що в кримінальному провадженні примусові заходи не є самоціллю. Вони використовуються виключно для усунення перешкод, що трапляються під час розслідування чи судового розгляду. Підставою для їх застосування стає обґрунтоване припущення про можливе вчинення в майбутньому процесуального порушення [5, с. 25]. Д. О. Савицький слушно зазначив, що будь-які органи розслідування уповноважені застосовувати примус лише в межах своєї компетенції, тобто мають право вживати лише таких примусових дій, що не перевищують їх повноважень. Такий погляд на дотримання законності, являючи державну, публічно-правову природу примусу, свідчить, що будь-який примусовий вплив, який здійснюється не органами кримінального провадження, не може вважатися реалізацією процесуально-примусового заходу [6].

Вивчення наукових праць з цього питання дало можливість дійти висновку, що застосування під час кримінального провадження кримінального процесуального примусу у визначених законом випадках гарантує обов'язковість виконання приписів органів, наділених владними повноваженнями, захист від осіб, які порушують відповідні приписи та створюють загрози для задоволення суспільних і особистих потреб. Держава в особі визначених у законі державних органів та уповноважених службових осіб створює для певної особи таке становище, за якого вона позбавляється вибору щодо окремих дій чи поведінки, крім варіанта, запропонованого владними суб'єктами.

На жаль, в Україні ми спостерігаємо досить складну криміногенну ситуацію. У 2020 році загалом було зареєстровано 784 096 кримінальних правопорушень. За Міжнародним рейтингом найбезпечніших для життя країн (Global Peace Index) Україна посіла 148 місце із 163 держав. Для порівняння, у 2014 році в цьому ж рейтингу Україна посідала 144 місце, у період з 2010 року до 2013 року – 120, а у 2009 році – 118 [7]. Така статистика передбачає, що заходи кримінального процесуального примусу до осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, є неминучі, оскільки лише вони сприяють усуненню перешкод, що вини-

кають або можуть виникнути під час кримінального провадження.

Загалом слід визнати, що кримінальний процес за своєю суттю є системою примусу, яка спрямована на вирішення завдань кримінального провадження. Водночас доречно зауважити й про те, що відповідно до ст. 2 КПК України жодна особа не повинна піддаватися необґрунтованому процесуальному примусу та до кожного учасника кримінального провадження повинна бути застосована належна правова процедура.

Зазначимо також, що законодавець у кримінальному провадженні передусім наголошує на обов'язки його учасників, моделі їх належної поведінки, процедури виконання обов'язків і лише після цього закріплює заходи примусу, які гарантують дотримання встановлених приписів. Інакше кажучи, якщо під час кримінального провадження учасник не намагається вчинити будь-які протиправні дії та чітко дотримується визначених обов'язків, заходи примусу до нього не застосовуються.

До кола суб'єктів, які за наявності підстав і в порядку, установленому законодавством застосовують під час досудового розслідування і судового провадження заходи кримінального процесуального примусу, належать уповноважені на те посадові особи та державні органи, а саме дізнавач, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд. Коло суб'єктів, щодо яких може бути використано конкретний захід примусу, також чітко передбачено законодавством. Переважно такими суб'єктами є підозрювані та обвинувачені.

Держава, покладаючи на учасників кримінального провадження обов'язки і надаючи їм права, насамперед розраховує, що права мають реалізовуватися, а покладені обов'язки сумлінно виконуватися. Разом з тим у реальному житті не всі учасники кримінального провадження, зазвичай у силу своєї низької правової культури та правосвідомості, погоджуються добровільно зазнавати несприятливих наслідків, викликаних кримінальним провадженням. Зважаючи на це, законодавцем запроваджено певні заходи, що дозволяють отримати передбачений нормою права результат, навіть у разі відмови особи від виконання процесуальних обов'язків або несумлінного їх виконання і саме на такий результат покликані заходи кримінального процесуального примусу.

Таким чином, вважаємо, що заходи кримінального процесуального примусу являють собою передбачені законом процесуальні засоби примусового характеру, які за наявності підстав, умов та у визначеному законом порядку застосовуються у сфері кримінального провадження уповноваженими службовими особами і державними органами стосовно підозрюваних, обвинувачених, інших учасників кримінального провадження

для попередження та припинення їх неправомірних дій, а також з метою успішного розслідування і вирішення кримінального провадження.

Вивчення кримінального процесуального законодавства України доводить, що воно містить абсолютно різні заходи примусу, починаючи від застосування мінімального впливу на певного учасника кримінального провадження до чинення максимального тиску на нього. Заходи примусу не завжди однозначні за своєю спрямованістю, правообмежувальним характером, способом впливу на учасників кримінального провадження, а також у питаннях обмеження особистих, майнових, соціальних прав, у тому числі фізичної та майнової недоторканності, свободи пересування, вибору занять тощо. Основними заходами кримінального процесуального примусу вважаються запобіжні заходи, які систематизовано і регламентовано в главі 18 КПК України.

Поглиблене дослідження запобіжних заходів як інституту примусу обумовлюється їх самостійною безпосередньою метою, а також вагомим превентивним характером. У кримінальному провадженні застосування цих заходів забезпечує бажаний перебіг, зміст й умови кримінального провадження шляхом своєчасного попередження неналежних дій з боку підозрюваного чи обвинуваченого.

Упродовж 2021 року, згідно з даними судової статистики, слідчі судді розглянули 37 тис. клопотань щодо застосування запобіжних заходів, з яких задоволено 23 тис. (63 % від кількості розглянутих); у 2020 році цей показник становив 44 тис. таких клопотань, з яких задоволено 27 тис. (60,8 %) [8].

Рішення про застосування запобіжних заходів приймається на підставі переконання слідчого щодо спроби або намагання підозрюваного, обвинуваченого переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, приховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста в цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином (ч. 1 ст. 177 КПК України). Водночас таке ймовірне судження має ґрунтуватися не лише на інтуїції чи довільному переконанні, а на доказах, наявних у матеріалах досудового розслідування. Слідчий повинен зібрати достатні докази, які мають бути відображені в матеріалах досудового розслідування, володіти іншою інформацією, що безпосередньо стосується протиправних дій, у сукупності з даними, що характеризують особу підозрюваного.

Сучасні погляди науковців на кримінальний процес дозволяють їм по-різному трактувати запобіжні заходи. Так, В. М. Тертишник розуміє їх як заходи процесуального примусу, які обмежують особисту свободу та свободу пересування підозрюваного (обвинуваченого) і застосовуються з метою запобігти можливості приховатися від слідства і суду, перешкодити встановленню об'єктивної істини та здійсненню правосуддя, а також продовжити злочинну діяльність [9, с. 408]. Т. Г. Фоміна вбачає в запобіжних заходах різновид заходів забезпечення кримінального провадження правообмежувального та примусового характеру, які застосовуються слідчим суддею, судом за наявності достатніх підстав щодо підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), основною метою яких є виконання особою покладених на неї обов'язків, а також запобігання спробам її можливої неправомірної поведінки [10, с. 79].

Не вдаючись у подальшому в дослідження поняття запобіжних заходів, слід зазначити, що законодавець диференціював запобіжні заходи (ч. 1 ст. 176 КПК України) від більш простих до більш суворих з урахуванням характеру певного суспільного інтересу (визначеним у КПК конкретним підставам і меті), співмірності обмеження прав і свобод та характеру примусового впливу. Частиною 2 статті 177 КПК України визначено підстави застосування запобіжного заходу із зазначенням ризиків, які дають право на його застосування.

Зауважимо також, що запобіжні заходи не є заходами процесуальної відповідальності, а являють собою заходи кримінального процесуального забезпечення, що передбачають попередження та припинення протиправної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого. Запобіжні заходи застосовуються виключно до особи, яка ще не визнана винною в учиненні кримінального правопорушення, оскільки щодо неї діє засада презумпції невинуватості, а тому невірно вважати запобіжні заходи заходами відповідальності особи.

Особливе значення та місце серед запобіжних заходів має застава. Так, відповідно до ч. 1 ст. 182 КПК України застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений у порядку, установленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків.

На думку В. Г. Крайнюка, застава значно більше за всі інші заходи гарантує обов'язкову

явку підозрюваного чи обвинуваченого до органів розслідування, прокурора, суду та його належну поведінку [11, с. 401]. Крім того, слушною є думка А. В. Захарка, що досягнення мети застосування застави відбувається за рахунок зацікавленості підозрюваного, обвинуваченого чи заставодавця зберегти передані ним під заставу гроші або ж усвідомлення підозрюваним, обвинуваченим свого обов'язку перед іншими особами, які внесли за нього заставу. Розмір застави передусім залежить від тяжкості вчиненого діяння підозрюваним чи обвинуваченим, а також має значення цінність даної застави для вказаних осіб [12, с. 58].

Таким чином, можна дійти висновку, що змістом застави є надання встановленими законом особами матеріальних гарантій у вигляді заставної суми. Доречно зауважити також про матеріальні і морально-психологічні компоненти впливу застави на підозрюваного чи обвинуваченого. Так, матеріальний компонент впливу на зазначену особу полягає в обмеженні її фінансової незалежності без позбавлення свободи та права вибору поведінки. Морально-психологічний компонент передбачає моральний борг підозрюваного, обвинуваченого перед заставодавцем, необхідність виконання визначених обов'язків через побоювання бути підданим більш суворому запобіжному заходу в разі неналежної поведінки та порушенні умов застави.

Ступінь дії зазначених вище компонентів впливу застави на вчинки підозрюваного чи обвинуваченого, досягнення відповідної мети запобіжного заходу в кожному випадку індивідуальний. Здебільшого підозрюваний чи обвинувачений зацікавлений у збереженні грошових коштів, що стали предметом застави, особливо, якщо вони внесені ним особисто чи членами його сім'ї, близькими родичами, юридичною особою, власником якої він є. У разі, якщо заставодавцем є інша особа, слід урахувати особистісно-психологічні якості підозрюваного чи обвинуваченого, його матеріальне становище, ставлення до заставодавця (позитивне, нейтральне, негативне) та ін. Негативне ставлення до заставодавця, як одна з причин, може стати наслідком порушення підозрюваним, обвинуваченим процесуальних зобов'язань.

Досліджуючи заставу як запобіжний захід, варто звернути увагу на питання співвідношення з іншими запобіжними заходами. Загалом кожен із заходів тою чи іншою мірою впливає на виконання певної мети кримінального провадження. Це надає стороні обвинувачення право вибору оптимального запобіжного заходу в конкретній ситуації. На сьогодні застава позиціонується не лише як окремий запобіжний захід, а й як альтернатива триманню під вартою та більш гуманний і прогресивний запобіжний захід.

Застава за суворістю примусового впливу на підозрюваного чи обвинуваченого кардинально відрізняється від тримання під вартою. Застосування тримання під вартою передбачає примус фізичного характеру, що позбавляє підозрюваного чи обвинуваченого свободи, ізолює його від суспільства й звичного способу життя. У разі застосування застави особа залишається на свободі, але зазнає матеріального і морально-психологічного впливів через можливість втрати грошових коштів та застосування більш тяжкого запобіжного заходу за умов невиконання визначених обов'язків, тобто обмежуються не особисті, а майнові та економічні права особи.

Загалом науковці по різному визначають переваги застави над іншими запобіжними заходами. Так, на думку О. О. Торбаса, позитивним у разі застосування застави є її тривалість, та, як наслідок, прийняття і розуміння громадськістю, ефективність, легкість в адмініструванні, можливість негайно отримати певну грошову суму, яку можна звернути в дохід держави тощо [13, с. 158]. А. О. Бедункевич переваги застосування застави вбачає у: сприянні гуманізації кримінального процесу, що відповідає засадам міжнародного права і є невід'ємною частиною демократичної держави; забезпеченні непорушності особистої свободи й недоторканності особи; наданні можливості особі залишатися у звичному середовищі життєдіяльності, у колі власної сім'ї, суспільстві і загалом бути корисною для держави, безперешкодно здійснювати трудову діяльність; обмеженні несприятливого впливу на підозрюваного або обвинуваченого з боку осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах, і, як результат, зменшенні матеріальних витрат держави на утримання таких осіб; певною мірою гарантуванні явки підозрюваного (обвинуваченого) за викликом органу кримінального переслідування та суду, оскільки забезпечувальна здатність застави викликає побоювання підозрюваного чи обвинуваченого понести майнову (матеріальну) відповідальність за порушення відповідних заборон [14].

Відповідні твердження науковців також вказують на позитивні моральні переваги цього заходу, які полягають у довірі сторони обвинувачення, слідчого судді, суду до підозрюваного чи обвинуваченого щодо дотримання ним відповідних обов'язків; довірі з боку заставодавця щодо належної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого, що спонукало його надати заставну суму; морально-корисному прагненні підозрюваного, обвинуваченого до виправдання наданої йому довіри та виключення негативних наслідків для заставодавця.

Вважаємо, що застава порівняно з іншими запобіжними заходами є найбільш доцільною з погляду забезпечення виконання обов'язків

підозрюваним, обвинуваченим. Під час її застосування не обмежується особиста свобода та недоторканність особи, держава не несе витрат на утримання осіб в умовах ізоляції. Проте існує можливість своєрідного ризику щодо невиконання підозрюваним своїх обов'язків та уникнення ним покарання. У зв'язку з цим має бути розумне співвідношення між запобіжним заходом, який обирається, та майбутнім покаранням, яке передбачене за вчинене діяння згідно із санкції кримінально-правової норми. Насамперед необхідно зважати на особу підозрюваного чи обвинуваченого та передбачити ймовірність невиконання ним визначених обов'язків.

Загалом за весь час існування застави як запобіжного заходу законодавець неодноразово змінював зміст, мету, підстави її застосування, предмет застави, коло заставодавців та осіб, які мають право її застосовувати. Прикладом, у КПК УРСР 1922 та 1927 рр. було передбачено цей запобіжний захід та визначено порядок його застосування. Проте в КПК УРСР 1960 р. заставу як запобіжний захід узагалі було виключено. Т. В. Данченко з цього приводу вважає, що виключення застави відбулося внаслідок поширення адміністративно-бюрократичного режиму, за якого економічні гарантії забезпечення належної поведінки суб'єктів кримінального процесу стали викоринюватись як з практики досудового розслідування та судового розгляду, так і з законодавства щодо врегулювання кримінально-процесуальних інститутів [15, с. 106].

У 1996 році законодавець наважився повернути даний запобіжний захід, у зв'язку з чим КПК України було доповнено статтею 154¹ «Застава», але таке нововведення жодним чином не вплинуло на альтернативність тримання під вартою, через недостатню урегульованість її правової конструкції.

За радянських часів науковці так само неоднозначно ставилися до застави. Більшість з них негативно сприймали заставу, занижували її ефективність, у зв'язку з чим даний запобіжний захід виявився невитребуваним у слідчій та судовій практиці. Свого часу В. М. Корнуков неефективність застави та необхідність її виключення з законодавства вбачав у її неприйнятності з позицій досягнутих соціальних та економічних перетворень. М. С. Строгович також вважав, що користі й добра від застави як запобіжного заходу не було та ніколи не буде, а непорозуміння й неузгодженостей – забагато. Застава за своєю природою вигідна лише для заможних осіб, які мають можливість відкупитися від тюрми грошима, а тому єдиним правильним рішенням стало повна відмова від такої кримінально-процесуальної поступки обвинуваченому [16, с. 401]. На думку З. З. Зінатуліна, тримання під вартою в плані досягнення своєї безпосередньої мети

є найефективнішим запобіжним заходом. Заставу ж слід віднести до числа низькоєфективних заходів, оскільки застава сума не захищає від можливої неналежної поведінки обвинуваченого на період слідства та суду [17, с. 40].

Разом з тим ситуація суттєво змінилася з моменту набрання чинності КПК України 2012 року. Стаття 182 КПК усунула перепони, які виникали на практиці під час застосування застави, визначенні її предмета, оцінки майна тощо. Отже, чи стала застава більш поширеним запобіжним заходом? На превеликий жаль ситуація щодо застосування цього заходу складається не найкраще. Згідно зі статистичними даними Державної судової адміністрації України, маємо наступну картину щодо кількості клопотань про застосування запобіжних заходів. Так, слідчі судді у 2021 р. розглянули клопотання: про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – 25,4 тис., з них задоволено 13,4 тис., або 52,7 % від кількості розглянутих; про застосування особистого зобов'язання – 3,7 тис., з них задоволено 3,4 тис. (92 %); про застосування домашнього арешту – 7,2 тис., з них задоволено 6,1 тис. (85,3 %); про застосування застави – 507, з них задоволено 261 (51,5 %); про застосування особистої поруки – 15, з них задоволено 11 (73,3 %) [8].

Як бачимо, частка клопотань щодо застосування застави від загальної кількості всіх запобіжних заходів у 2021 році мізерна. У 2020 році ситуація не була кращою, слідчими та прокурорами було подано до судів першої інстанції всього 486 клопотань про застосування застави (для порівняння, найбільша кількість клопотань про застосування застави спостерігалася у 2013 році – 1 404, що майже втричі більше, ніж на сьогодні [18]).

Висновки. В практиці використання запобіжних заходів до теперішнього часу домінують випадки застосування тримання під вартою (незважаючи на те, що даний запобіжний захід має застосовуватися у виключних випадках), а застосування застави, незважаючи на збільшений процесуальний потенціал, справжньою альтернативою тримання під вартою так і не стало. Вищезазначені статистичні дані свідчать про наявність обвинувально-карального ухилу діяльності органів розслідування в частині застосування запобіжних заходів, що було й залишається предметом постійної критики правозахисників та Європейського суду з прав людини. Вважаємо, що настав час змінити таку ситуацію на практиці, запобіжні заходи не мають перетворюватися на окремий вид покарання, вони повинні залишатися лише виключним процесуальним засобом забезпечення виконання підозрюваним чи обвинуваченим покладених на них процесуальних обов'язків.

Література

1. Руденко А. Е. Заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 212 с.
2. Завтур В. А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 251 с.
3. Благодир А. А. Застосування примусу під час провадження слідчих дій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 19 с.
4. Фаринник В. І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. № 1. 2015. С. 133-142.
5. Смалюк Т. В. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2021. 227 с.
6. Савицький Д. О. Умови застосування заходів кримінально-процесуального примусу: наук.-практ. Інтернет-конф., 15 груд. 2011 р. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=140%3A2011-12-07-16-57-54&catid=33%3A5&Itemid=41&lang=ru
7. Баганець О. Загальний стан злочинності та протидії їй на території України за 2020 рік (в порівнянні зі статистичними даними за 2013-2019 роки). URL: <https://resonance.ua/zagalniy-stan-zlochinnosti-ta-protid/>
8. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2021 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zvi/Analiz_zdisn_pravos_2021.pdf
9. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. 8-ме вид., доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2020. 452 с.
10. Фоміна Т. Г. Теоретичні та процесуальні основи застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2020. 629 с.
11. Крайнюк В. Г. Застава як запобіжний захід в кримінальному судочинстві. *Учёные записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2013. Том 26 (65). № 1. С. 401–407.
12. Захарко А. В. Неізоляційні запобіжні заходи в кримінальному процесі України: монографія. Дніпропетровськ: Ліра-ЛТД, 2012. 167 с.
13. Торбас О. О. Зв'язок між розміром майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та розміром застави у кримінальному провадженні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2018. № 3 (39). С. 157–161.
14. Бедункевич А. О. Залог как мера пресечения. URL: http://www.institutemvd.by/components/com_chronoforms5/chronoforms/uploads/20160413090611_Bedunkevich.pdf
15. Данченко Т. В. Застава: історія розвитку та проблеми застосування. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 1. С. 106–108.
16. Коріняк О. М. Захист прав і свобод людини при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні України: монографія. Київ: Нац. акад. прокуратури України; Запоріжжя: ТОВ «ЛПС»ЛТД, 2013. 196 с.
17. Зинатуллин З. З. Уголовно-процессуальное принуждение и его эффективность Казань: Изд-во Казан, ун-та, 1981. 136 с.
18. Баганець О. Стан дотримання конституційних прав громадян під час досудового розслідування у 2019 році. URL: <https://resonance.ua/standotrimannya-konstituciynikh-prav/>

Анотація

Назаров В. В., Ситайло О. І. Застава в системі запобіжних заходів: теорія та практика. – Стаття.

Досліджено сутність кримінального процесуального примусу. Запропоновано авторське визначення поняття заходів кримінального процесуального примусу. Виокремлено коло суб'єктів, які за наявності підстав і в порядку, установленому законом, застосовують під час досудового розслідування і судового провадження заходи кримінального процесуального примусу та коло суб'єктів, щодо яких може бути використано конкретний захід примусу. На підставі аналізу кримінального процесуального законодавства України зроблено висновок, що заходи примусу не однорідні за своєю цілеспрямованістю, правообмежувальним характером, способом впливу на учасників кримінального провадження, у питаннях обмеження особистих, майнових, соціальних прав, у тому числі фізичної та майнової недоторканності, свободи пересування, вибору занять тощо.

Наголошено, що основними заходами кримінального процесуального примусу є запобіжні заходи, особливе значення та місце серед яких посідає застава. Акцентовано увагу на питаннях диференціації запобіжних заходів з урахуванням характеру певного суспільного інтересу (визначеним у КПК конкретним підставам і меті), співмірності обмеження прав і свобод та характеру примусового впливу.

Досліджено історичні аспекти запровадження та розвитку інституту застави в кримінальному провадженні, її змісту, мети, підстав застосування, предмета застави, кола заставодавців та осіб, які мають право її застосовувати. Виокремлено матеріальні та морально-психологічні компоненти впливу застави на підозрюваного чи обвинуваченого. Акцентовано увагу на співвідношенні застави з іншими запобіжними заходами, доведено її переваги. На підставі аналізу стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях акцентовано увагу, що цей захід, маючи величезний процесуальний потенціал, не став справжньою альтернативою триманню під вартою.

Ключові слова: кримінальне провадження, запобіжні заходи, застава, підозрюваний, заставодавець.

Summary

Nazarov V. V., Sitailo O. I. Collateral in the system of preventive measures: theory and practice. – Article.

The nature of criminal procedural coercion is investigated. The author offers own definition of the concept of measures of criminal procedural coercion. The author distinguishes the range of subjects who, if there are grounds and in accordance with the procedure established by law, apply measures of criminal procedural coercion during pre-trial investigation and court proceedings and the range of subjects against whom a particular measure of coercion may be used. Based on the analysis of criminal procedural legislation of Ukraine, the author concludes that coercive measures are not homogeneous in terms of their purpose, law-restrictive nature, and the way

they influence participants to criminal proceedings, and in terms of restriction of personal, property, and social rights, including physical and property inviolability, freedom of movement, choice of entertainment, etc.

The author emphasizes that the main measures of criminal procedural coercion are preventive measures, and bail has a special significance and place among them. The author emphasizes the issues of differentiation of preventive measures taking into account the nature of a certain public interest (specific grounds and purpose defined in the Criminal Procedure Code), proportionality of restriction of rights and freedoms and the nature of coercive influence.

The author analyzes the historical aspects of the introduction and development of the bail institution

in criminal proceedings, its content, purpose, grounds for application, subject matter of bail, range of pledgers and persons entitled to apply it. The author emphasizes the material and moral and psychological components of bail's impact on a suspect or accused. The author emphasizes the correlation of bail with other preventive measures and proves its advantages. Based on the analysis of the state of administration of justice in criminal proceedings, the author emphasizes that this measure, despite its enormous procedural potential, has not become a real alternative to detention.

Key words: criminal proceedings, preventive measures, bail, suspect, bailor.